

«عن رسول الله: ان الله حرم على (او حُرِّمَ) الخمر و الميسر و الكوبة»^۱

ما می گوئیم:

مجمع البحرين در توضیح کوبه در همین حدیث می نویسد:

« قیل هی النرد، وقیل الطبل، وقیل البریط. وفي الصحاح الكوبة الطبل المختصر، وفي

القاموس الكوبة بالضم النرد والشطرنج والطلب الصغير، وعن أبي عبيدة الكوبة النرد في كلام

أهل اليمن»^۲

ما می گوئیم:

ظهور روایت در منفعت غالبه میسر است که همان قمار کردن است.

«۲۳. عیاشی از علی بن یقظین روایتی را نقل می کند که در آن مهدی عباسی از حضرت کاظم سواتی را

می پرسد و حضرت در قسمتی از آن می فرماید: «فأما الاثم في كتاب الله فهي الخمر و الميسر فهي النرد»^۳

ما می گوئیم:

ظاهراً روایت در مقام انحصار نیست، چنانکه این مطلب را می توان از روایت ۲۸ استفاده کرد.

«۲۴. « مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ وَ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ جَمِيعاً عَنِ النَّضْرِ بْنِ سُوَيْدٍ

عَنْ دُرُسْتٍ عَنْ زَيْدِ الشَّحَامِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَ

اجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ فَقَالَ الرَّجْسُ مِنَ الْأَوْثَانِ الشُّطْرَنْجُ وَ قَوْلَ الزُّورِ الْغِنَاءُ.»^۴

ما می گوئیم:

امر به اجتناب از شطرنج، ظهور در حرمت بازی با آن دارد.

«۲۵. «عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنِ ابْنِ أَبِي نَجْرَانَ عَنْ مِثْنَى الْحَنَاطِ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ

اللَّهِ ع قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع الشُّطْرَنْجُ وَ التَّرْدُ هُمَا الْمَيْسِرُ.»^۵

ما می گوئیم:

۱. روایت صرفاً در مقام اشاره به مصادیق میسر است و حکم آن را مطرح نمی کند.

۲. ظاهر روایت آن است که این دو وسیله، وسیله قمار هستند ولی حکم قمار وقتی روی آنها می آید که

بر بازی با آنها قمار صدق کند (یعنی در صورتی که مرافقه موجود شود)

۱. سنن ابن داود، روایت ۳۶۹۶

۲. ج ۴، ص ۸۱

۳. بحار الانوار، ج ۷۶، ص ۱۴۵

۴. الکافی - ط الاسلامیة، ج ۶، ص ۴۳۵

۵. همان

«عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حَفْصِ بْنِ الْبُخْتَرِيِّ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ : الشُّطْرَنْجُ مِنَ الْبَاطِلِ»^۱

ما می گوئیم:

ظاهراً اشاره روایت به آیه اکل به باطل است و مراد هم اکل مال حاصل از شطرنج است.

«ابنُ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَكَمِ أَخِي هِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ عُمَرَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: إِنَّ لِلَّهِ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ عَتَقَاءَ مِنَ النَّارِ إِلَّا مَنْ أَفْطَرَ عَلَى مُسْكَرٍ أَوْ مِشَاحِنَ [مُشَاحِنًا] أَوْ صَاحِبَ شَاهِئِينَ قَالَ قُلْتُ وَ أَىُّ شَيْءٍ صَاحِبُ شَاهِئِينَ قَالَ الشُّطْرَنْجُ.»^۲

«مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عُقْبَةَ عَنْ ابْنِ بُكَيْرٍ عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الشُّطْرَنْجِ وَ عَنِ لُغْبَةِ شَبِيبِ الَّتِي يَقَالُ لَهَا لُغْبَةُ الْأَمِيرِ وَ عَنِ لُغْبَةِ الثَّلَاثِ فَقَالَ أَرَأَيْتَكَ إِذَا مَيَّرَ الْحَقُّ مِنَ الْبَاطِلِ مَعَ أَيِّهِمَا يَكُونُ قَالَ قُلْتُ مَعَ الْبَاطِلِ قَالَ فَلَا خَيْرَ فِيهِ.»^۳

ما می گوئیم:

۱. ظاهر «لا خیر فیہ» حرمت را نمی رساند

۲. ظاهراً روایت می گوید بازی با این امور از باطل است (و نه ذات آنها)

«مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانَ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ الْقُمِيِّ قَالَ: كُنْتُ أَنَا وَ إِدْرِيسُ أَخِي عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فَقَالَ إِدْرِيسُ جَعَلْنَا اللَّهُ فِدَاكَ مَا الْمَيْسِرُ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع هِيَ الشُّطْرَنْجُ قَالَ فَقُلْتُ أَمَا إِنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّهَا التَّرْدُ قَالَ وَ التَّرْدُ أَيْضًا.»^۴

ما می گوئیم:

روایت در مقام اشاره به مصادیق میسر است.

«عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيْسَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَاصِمٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِسْمَاعِيلَ الْمِثْمِيِّ عَنْ رَبِيعِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الْفَضِيلِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ ع عَنْ هَذِهِ الْأَشْيَاءِ الَّتِي يَلْعَبُ بِهَا النَّاسُ التَّرْدِ وَ الشُّطْرَنْجِ حَتَّى انْتَهَيْتُ إِلَى السُّدْرِ فَقَالَ إِذَا مَيَّرَ اللَّهُ بَيْنَ الْحَقِّ وَ الْبَاطِلِ فِي أَيِّهِمَا يَكُونُ قُلْتُ مَعَ الْبَاطِلِ قَالَ فَمَا لَكَ وَ لِلْبَاطِلِ.»^۵

ما می گوئیم:

۱. همان

۲. همان

۳. همان، ص ۴۳۶

۴. همان

۵. همان

تعبیر روایت با کراهت نیز سازگار است.

۳۱. «عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عَيْسَى قَالَ: دَخَلَ رَجُلٌ مِنَ الْبَصْرِيِّينَ عَلَى أَبِي الْحَسَنِ الْأَوْلَى ع فَقَالَ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنِّي أَتَعُدُّ مَعَ قَوْمٍ يَلْعَبُونَ بِالشُّطْرَنْجِ وَ لَسْتُ أَلْعَبُ بِهَا وَ لَكِنْ أَنْظُرُ فَقَالَ مَا لَكَ وَ لِمَجْلِسٍ لَأَ يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَيَّ أَهْلِهِ»^۱
ما می گوئیم:

۱. اشاره روایت به قضیه خارجیّه است و ظاهراً در آن روزگار، بازی با این امور همراه با مراهنه بوده است.

۲. تعبیر «عدم نظر خدا» با کراهت هم سازگار است.

۳۲. «عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ هَارُونَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ مَسْعَدَةَ بْنِ زِيَادٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الشُّطْرَنْجِ فَقَالَ دَعُوا الْمَجُوسِيَّةَ لِأَهْلِهَا لَعَنَهَا اللَّهُ.»^۲

۳۳. «مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنِ الرِّضَاعِ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَيَّ أَبِي جَعْفَرٍ فَقَالَ يَا أَبَا جَعْفَرٍ مَا تَقُولُ فِي الشُّطْرَنْجِ الَّتِي يَلْعَبُ بِهَا النَّاسُ فَقَالَ أَخْبَرَنِي أَبِي عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص مَنْ كَانَ نَاطِقًا فَكَانَ مَنَظِقُهُ لِغَيْرِ ذِكْرِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ كَانَ لَأَغْيَاً وَ مَنْ كَانَ صَامِتًا فَكَانَ صَمْتُهُ لِغَيْرِ ذِكْرِ اللَّهِ كَانَ سَاهِيًا ثُمَّ سَكَتَ فَقَامَ الرَّجُلُ وَ انْصَرَفَ»^۳
ما می گوئیم:

اگر چه روایت دال بر حرمت نیست ولی می توان چنین استنباط کرد که چون این بازی ها مربوط به خلفا بوده است. حضرت در جواب رعایت احتیاط را کرده اند.

۳۴. «عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ ابْنِ رَبَّابٍ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ مَا تَقُولُ فِي الشُّطْرَنْجِ قَالَ الْمُقَلَّبُ لَهَا كَالْمُقَلَّبِ لِحَمِّ الْخَنْزِيرِ فَقُلْتُ مَا عَلَيَّ مِنْ قَلْبِ لِحَمِّ الْخَنْزِيرِ قَالَ يَغْسِلُ يَدَهُ.»^۴

[مقلّب: کسی که دست می زند]

ما می گوئیم:

۱. روایت دال بر قذارت است و شدت اجتناب را می رساند ولی با کراهت شدید، هم قابل جمع است.

۱. همان، ص ۴۳۷

۲. همان

۳. همان

۴. همان

۲. مرحوم شیخ حسن کاشف الغطاء، احتمال هم داده است که مراد از غسل، غسل توبه باشد.^۱ ولی به نظر می‌رسد با توجه به تعبیر «شستن دست» و نه تمام بدن، چنین مطلبی قابل قبول نیست.

۳۵. «سَهْلُ بْنُ زِيَادٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ سُلَيْمَانَ الْجَعْفَرِيِّ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الرَّضَاعِ قَالَ: الْمُطَّلَعُ فِي الشَّطْرَجِ كَالْمُطَّلَعِ فِي النَّارِ.»^۲

[المطلع على النار: مُشرف بر آتش]

۳۶. «علی بن ابراهیم فی (تفسیره) عن أبي الجارود، عن أبي جعفر (عليه السلام) في قوله تعالى إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ قَالَ: أما الخمر: فكل مسكر من الشراب - إلى أن قال: - وأما الميسر: فالنرد والشطرنج، وكل قمار ميسر، وأما الانصاب: فالأوثان التي كانت تعبدها المشركون، وأما الأزلام: فالأقداح التي كانت تستقسم بها المشركون من العرب في الجاهلية، كل هذا بيعه وشرأوه والانتفاع بشيء من هذا حرام من الله محرم، وهو رجس من عمل الشيطان، وقرن الله الخمر والميسر مع الأوثان.»^۳

ما می گوئیم:

۱. روایت اگر چه درباره حرمت بیع آلات قمار است ولی می توان از آن حرمت قمار را هم استفاده کرد. چراکه:

اولاً: روایت تعبیر «انتفاع بشیء من هذا» را تحریم کرده است و قمار کردن نوعی انتفاع است.

ثانیاً: ضمیر «هو» در «هو رجس من عمل الشيطان» به انتفاع برمی گردد که قمار کردن است.

ثالثاً: تعبیر مقارنه خمر و ميسر با بُت، دال بر حرمت ميسر است.

۲. درباره تفسیر علی بن ابراهیم سابقاً سخن گفته ایم:

برای بررسی سند روایت لازم است به این اشاره کنیم که: آنچه به عنوان تفسیر علی بن ابراهیم در دسترس است ظاهراً کتابی است از مجموعه ای از تفاسیر که یکی از آنها تفسیر علی بن ابراهیم است. بر این نکته، برخی از بزرگان دو دلیل اقامه کرده اند.

نخست آنکه: «تأويل الآيات الظاهرة في فضائل العترة الطاهرة» کتابی است نوشته علی استرآبادی (م:

۹۴۰). وی در این کتاب همه روایات تفسیر علی بن ابراهیم را آورده و با این حال بخشی از آنچه با

عنوان تفسیر علی ابن ابراهیم می شناسیم، در آن موجود است.

۱. انوار الفقاهه، ج ۵، ص ۱۰۸

۲. همان

۳. وسائل الشیعة ط - آل البيت، ج ۱۷، ص ۳۲۱

دوم آنکه: در تفسیر علی ابن ابراهیم، دو طریق برای کتاب ابی الجارود وارد شده است، یکی طریق علی بن ابراهیم به او («علی ابن ابراهیم عن ابیه عن ظریف بن ناصح عن عبد الصمد بن بشیر عن ابی الجارود عن ابی جعفر») و دیگری طریقی که در اولین جایی که نام ابوالجارود در این کتاب آمده است، مطرح شده است: «حدثنا احمد بن محمد الهمدانی قال حدثني جعفر بن عبدالله قال حدثني كثير بن عياش عن زياد بن المنذر ابی الجارود عن ابی جعفر محمد بن علی»

با توجه به این نکته نمی توان مطمئن شد که این روایت که در تفسیر آمده است، مربوط به کتاب علی ابن ابراهیم باشد. طریق دوم هم طریق مشهوری نیست.^۱

﴿ ۳۷. «حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرِ الْهَمْدَانِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيْسَى عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ خَالِدِ بْنِ جَرِيرٍ عَنْ أَبِي الرَّبِيعِ الشَّامِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: سُئِلَ عَنِ الشُّطْرَنْجِ وَالنَّرْدِ قَالَ لَا تَقْرُبُوهُمَا قُلْتُ فَالْغِنَاءُ قَالَ لَا خَيْرَ فِيهِ لَا تَفْعَلُوا قُلْتُ فَالْبَيْدُ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ عَن كُلِّ مُسْكِرٍ وَكُلِّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ قُلْتُ فَالظُّرُوفُ الَّتِي تُصْنَعُ فِيهَا قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ص عَنِ الدَّبَاءِ وَالْمُرْقَتِ وَالْحَنْتَمِ وَالنَّقِيرِ قُلْتُ وَمَا ذَاكَ قَالَ الدَّبَاءُ الْقِرْعُ وَالْمُرْقَتُ الدَّنَانُ وَالْحَنْتَمُ جِرَارُ الْأَرْزَنِ وَالنَّقِيرُ خَشْبَةُ كَانَ أَهْلُ الْجَاهِلِيَّةِ يَنْقُرُونَهَا حَتَّى يَصِيرَ لَهَا أَجْوَافٌ يَنْبِذُونَ فِيهَا وَقِيلَ إِنَّ الْحَنْتَمَ الْجِرَارُ الْخُضْرُ.»^۲

۱. درسنامه سال سوم، ص ۳۴

۲. الخصال، ج ۱، ص ۲۵۱